

למעשה

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

למה נברא היצר הרע

אדם הראשון הצטווה שלא לאכול מעץ הדעת אומנם כבר באותו היום הוא אכל כמבואר בחז"ל (סנהדרין לה:): באותו יום ששי שנברא בו ונכשל ואיבד את הכל שנגזרה עליו ועל זרעו מיתה הוא וגורש מגן עדן.

שואל רבינו האור החיים (בראשית ג ד)

ואם תאמר למה יברא ה' בריה רעה כזו לתקלה. (- שאדם הראשון נכשל ואיבד את הכל)

עד היכן עומק הדין

ונרחיב מדברי המס"י (פרק ד) שמבאר עד היכן עומד מגיע 'אך ההערה לכל ההמוון, הנה הוא בענין השכר ועונש עצמם בראות עומק הדין עד היכן מגיע, אשר באמת ראוי להודיעו ולהתחדד תמיד, כי מי יעמוד ביום הדין ומי יצדק לפני בוראו באשר השקפתו מודקדקת על כל דבר קטן או גדול. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (הגיגה ה, ב) ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, ג), אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, מגידים לו לאדם בשעת הדין.

עוד אמרו (יבמות קכא, ב; בבא קמא נ, א) וסביביו נשערה מאד (תהילים ג, ג), מלמד שהקדוש ברוך הוא מודקדק עם חסידיו כחוט השערה.

אברהם, הוא אברהם האהוב לקונו עד שהכתוב אמר עליו (ישעיה מא, ח) אברהם אהבי, לא פלט מן הדין מפני דברים קלים שלא דקדק בהם. על שאמר (בראשית טו, ח) "במה אדע", אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך (בראשית רבה מו, יח). על שכתר ברית עם אבימלך בלא ציוויו של מקום, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאני מושהא בשמחת בניך שבעה דורות (שם נד, ד).

יעקב, על שחרה אפו ברחל שאמרה לו (בראשית ל, א) הבה לי בנים, אמרו במדרש (בראשית רבה עא, ז), זה לשונו: אמר לו הקדוש ברוך הוא, כך עונים את המעוקות? חייך, שבניך עומדים לפני בנה. ולפי שנתן את דינה בתניבה כדי שלא יקחה עשו, אף על פי שכונתו היתה ודאי לטובה, אך לפי שמנע חסד מאחיו, אמרו במדרש (שם עו, ט; שם פ, ד) אמר לו הקדוש ברוך הוא, למס מרעהו חסד (איוב ו, יד), לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי היא נשאת דרך איסור.

יוסף, לפי שאמר לשר המשקים (בראשית מ, יד) כי אם זכרתני אתך, נתוספו לו שתי שנים, כמאמרם זכרונם לברכה (בראשית רבה פט, ב-ג). יוסף עצמו על שחנט את אביו בלי רשותו של מקום, או לפי ששמע עבדך אבינו ושתק, למר כדאית לה ולמר כדאית לה, מת לפני אחיו (שם ק, ג).

דוד, לפי שקרא לדברי תורה זמירות, נענש, שנכשל בדבר עווא ונתערבבה שמחתו (סוטה לה, א).

המשך בעמוד הבא

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות - "בית יוסף" קרית פוניבז'

האם האשה האמינה לנחש או לא

כתוב בתורה שהנחש בא אל האשה ואמר לה שהסיבה שה' לא רוצה שהם יאכלו מהעץ כדי שלא יהיו כאלוקים והאשה האמינה לו כמו שכתוב 'ותרא האשה' (בראשית פרק ג) ופרש"י "ראתה דברין של נחש והנאו לה והאמינתו" דהינו שהאמינה לנחש שאין באכילה מיתה. וצ"ב שרש"י (בהמשך) מביא מחז"ל שהסיבה שנתנה גם לאישה, כדי שלא תמות היא וישא אחרת תחתייה. וצ"ב למה עכשיו היא כן חששה שתמות הרי ראתה דברין של נחש והנאו לה והאמינתו.

אלא מבואר שכל מה שזה נראה לה אמת זה רק כל זמן שהיצר שיכנע אותה. אבל מיד לאחר שפסק מלשיכנע שוב אין זה נראה אמת ולכן אחרי שאכלה ועברה כבר את העבירה כל התאוה ירדה ומימלא שפיר אפשר לראות את האמת. וכמו שמבאר רמב"ם (בהל' רוצח) את המעם שמי שעוור לאדם לעשות עבירה הוא עובר בלפני עיוור לא תתן מושול ומדובר גם כשהוא יודע שאסור לעשות את העבירה ולכאן אם מדובר שיודע שאסור למה הוא נקרא עיוור. אלא מבאר הרמב"ם מפני שאינו רואה את דרך האמת מפני תאוות ליבו.

ותפקחנה עיני שניהם (ג. ז)

מהו "ותפקחנה", וכי קודם לכן סומים היו?

אלא מבאר האור החיים הקדוש על פי מה שאמרו חז"ל (סוטה ג' ע"א): "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נסתתמו עיני שכלו". ולכן מכנה ישעיה הנביא את עוברי עבירה 'עורים', באמרו 'העורים הביטו לראות' (ישעיה מב, יח). וזהו שהודיע לנו הכתוב: "ותפקחנה", שלאחר שעברו העבירה ועבר המסית היצר הרע שמחשיך עיני האדם, תיכף ומיד באה ההתפקחות - נפקחו עיניהם והרגישו כי ערומים הם, דהיינו שנפשטו מזהר הקדושה.

ומסיים האור החיים: "וכן יקרה לכל רשע שבגמר מעשה הרע, ירגיש כי התעייב ויכלם במעשי, ויאירו עיני שכלו".

וכבר הקשה הגאון רבי משה יחזקאל צאלח זצ"ל מהכמי בגדאד, בספרו 'תורת משה' על הפסוק 'ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו' (לעיל ב, ז): אם הכוונה שהרע והטוב היו מעורבים בפרי, מדוע לא קראוהו 'רע וטוב' להדגיש הרע? אלא, באה התורה ללמדנו שכן דרך העבירה, בתחילה נראית כטובה ועריבה, אך לבסוף משאירה טעם רע ומר כלענה ...

כולנו מכירים את זה מהמציאות היום יומית: כל דבר, כאשר הוא בהיתר אין מרגישים בו מתיקות כל כך, אך כאשר נעשה הדבר באיסור, לפני העבירה הדבר מקבל בעינים הבהמיות של האדם מתיקות גדולה, כמו שנאמר "מים גנובים ימתקו" (משלי ט, ז). והנה, אך נסתיימה לה העבירה, המתקנות מתפוגגות ומתנרפת, ואת מקומה ממלאות תחושות אכזבה והרטטה. פתאום חשים כמה יצר הדמיון הצליח לתעתע בנו.

בזה למעשה מתבטא ההבדל בין מצוה לעבירה: המצוה, לפני עשייתה קשה לקיום, ואחרי - מענגת ומשמחת, ואילו העבירה להיפך - לפנייה חשים עונג ולאחריה דכדוך עצב ומאיסות.

ובזה פירש רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו "דברי חיים" (סוף פרק י"א) מה שאומרים בידיו "סרנו ממוצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו" שלא זו בלבד שחטאנו וסרנו מהמצוות, לאחר מעשה גילינו שגם לפי רצוננו, לא היה שורה לנו לעשות העבירה, שלא השגנו בה את התענוג המיוחל.

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 0722741111

המשך מעמוד קודם

מיכל, לפי שהוכיחה את דוד במה שרקד בחוץ לפני הארון, נענשה שלא היה לה ולד אלא במותה (שמואל ב, ו, כג).

חזקיהו, לפי שהראה אל שרי מלך בבל את בית נכתה, נגזר על בניו להיות סריסים בהיכל מלך בבל (מלכים ב, כ, יח). ורבים כאלה מאד.

ובפרק הכל חיבים אמרו (חגיגה ה, א) רבי יוחנן כד הוה מטי להאי קרא הוה בכי, וקרבתו אליכם למשפט והייתו עד ממהר וגו' (מלאכי ג, ה), עבד ששוקלים עליו קלות כחמורות, תקנה יש לו? ובודאי שאין כונת המאמר שיהיה העונש על שתיהן אחד, כי הקדוש ברוך הוא אינו משלם אלא מדה כנגד מדה. אמנם הענין הוא, שלענין משקל המעשים כך עולות בכף הקלות כמו החמורות, כי לא ישכחו החמורות את הקלות ולא יעלים הדיין עינו מהם כלל כאשר לא יעלים מהחמורות, אלא על כולם ישגיח ויפקח בהשוואה אחת, לדון כל אחד מהם ולהעניש אחר כך על כל אחד כפי מה שהוא, והוא מה ששלמה המלך עליו השלום אומר (קהלת יב, יד) כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט וגו', כי כאשר אין הקדוש ברוך הוא מניח מלשכוח כל מעשה טוב קטן כמות שהוא, כן לא יניח מלשפוט ולהוכיח כל מעשה רע קטן כמות שהוא, ולהוציא מלב הרוצים להתפתות ולחשוב שלא יעלה האדון ברוך הוא בדיניו הדברים הקלים ולא יקח חשבון עליהם, אלא כללא הוא (בבא קמא נ, א) כל האומר, הקדוש ברוך הוא ותרוך הוא, יתותרו מעוהו. וכן אמרו: אם אומר לך יצר הרע, חטא, והקדוש ברוך הוא מוחל לך אל תשמע לו. וזה דבר פשוט ומבורר, כי הנה אל אמת ה'. עכ"ד המס"י. ראינו עד כמה דיני שמים הם חמורים.

מבלעדי היצר הרע לא היה שכר למי שעובד את ה'

ומתוך רבינו האור החיים הקדוש דע כי בריה זו כל מה שהפליא ה' בגודל בחינתה כן גודל בחינת השגת הנפש בעולם העליון כי לפי התעצמות הצריך לאדם לנצחון כן יטול שכרו כמאמרם ז"ל (אבות פ"ה) לפום צערא אגרא ואם היה מגביל שיעור כח המסית בשיעור מועט אין מקום לרוצה להשיג השגה גדולה להשיגה כי אין השגה זולת אמצעות נצחון המסית. וצא ולמד מהאמור בספר זוה"ק (תרומוה קסג). במשל בן מלך אשר צוהו אביו לבל קרוב להזונה ואת הזונה צוה להסיתו לבחון בן יכבד אב יעוין שם. ומעתה הפליא ה' להתחסד עם אוהביו להכין להם דבר שבאמצעותו ישיגו עלות במעלות חיים הנצחיים, אשרי העם שככה לו.

אם אדם הראשון על מצוות אחת כל כך נענש ק"ו מידה טובה

ונוסיף מדברי התורת כהנים (ויקרא ה' פרשת י"ב) ר' יוסי אומר אם נפשך לדעת מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא צא ולמד מאדם הקדמוני שלא נצטוו אלא על מצוה אחת בלא תעשה אחד ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף הדורות. וכי איזה מידה מרובה מידת הטובה או מידת הפורענות? הוי אומר מידת הטובה - אם מידת הפורענות המועטת כמה מיתות נקנסו לו ולדורות ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות, השב מן הפיגול והנותר והמתענה ביום הניפורים על אחת כמה וכמה שמוכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות.

ואמר על זה הרב מאיר חדש זצ"ל (מאיר נתיבות) כאשר נתעמק בחשבון הנפלא שעושים לנו חז"ל נגיע לממדים שאין לנו שום תפישה בהם. ננסה להפעיל את כוח הדמיון כמה טמון בכל אחד מהעונשים הנוראים שקיבל האדם שכל אחד בפני עצמו גדול ועצום וכשנחבר את הכל ביחד, וכנגד זה מידה טובה חיי נצח ומידה טובה מרובה פי חמש מאות - כל נהרות השפע ברכה פי חמש מאות - זה מעל ומעבר לכל דמיון והשגה מהמושגים שלנו.

כל זה בנמנע מלעשות עבירה וכאשר נמשיך הלאה למקיים מצות עשה בפועל שהיא שבירה גדולה יותר מאי עשייה, הוא מאלץ את החומר העצל לקום ולעשות מעשה לפי רצונו של הבורא יתברך מי יכול לבוא לעומק שכרו עד אין שיעור ותכלית - עין לא ראתה.

וכן כתב הסטיפילר בספרו קריינא דאגרתא (מכתב יב) הספרים הקדושים מתוך כוונה לעצור בעד החוטא כתבו בביאור עצום איך שע"י חטא זה נחטפים ר"ל זכויותיו [היינו כנ"ל לא עצם זכויותיו אלא ההשפעה כנ"ל] וקיצרו לבאר צד השני דהיינו אע"פ שכמה פעמים נכשל ר"ל מ"מ אם לעומת זה הרבה פעמים מנצח ומתגבר על התאוה אז באותו פעם שמתגבר על התאוה הבערת בו באופן נורא הרי הוא ממשך אור הקדושה על עצמו ועל העולמות באופן קדוש מאד מאד, וחלק גדול מאד מהניצוצות הקדושות [מה שנחטף השפע להס"א] הרי הוא מוציאם ומהזרים לקדושה ואיו לשער גודל רוממות קדושת זה האדם הכובש תאוותו בזמן תוקפו והוא אז בבחינת יוסף הצדיק, והכלל אדם שיש לו מלחמת היצר ופעמים מנצח ופעמים נכשל ר"ל הרי כמו שהחטא נורא ואיום, לעומתו [ע"י שמנצח הרבה פעמים] זכותו הוא נורא ואיום מאד ויזכה עי"ז לתקן בחייו את מה שם ולהחזיר לצד הקדושה כל הניצוצות הקדושות שנעשקו ע"י עוונותיו ר"ל.

הסיבה שהאריך לפרט את העושר שהיה כסעודה

צ"ב למה האריך לבאר את כל העושר של אחשוורוש אלא מבאר הגר"א (אסתר א סוף ו) כדי "להראות לנו מעלת הצדיקים לעוה"ב כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ואין אנו יודעים כמה גדול כח עוה"ב לכך אמר הכתוב גודל כח העוה"ז כדי שיהיה לנו אפשרות להבין מזה העוה"ב. ונוסיף את דברי ר' חיים שמואלביץ בשיחות מוסר (מאמר כט) שנינו באבות (פ"ד מ"ו): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העולם הזה" ופירשו רבותינו ז"ל שקורת רוח איננה הנאה ממש אלא כאדם שמבקש להיכנס לסעודה גדולה, ואין מניחים לו להיכנס לפנים אלא לעמוד בפתח ולהתענג מריח המעדנים, ויפה שעה אחת כזו מכל חיי העולם הזה". ולא רק חיי העוה"ז של אדם אחד אלא כל חיי העוה"ז וכל תענוגיהם של כל האנשים מבריאת העולם עד סוף כל הדורות אינם שווים אפילו שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב.

ובהרחבה בעלי המוסר ממחישים את מאמר חז"ל זה כך: ניקח לדוגמה רגע של הנאה, של אושר ושמחה שהיה לנו בעולם הזה רגע של לידת בן משפחה, של שתית כוס מים צוננים ביום חם, אם נכפיל ונשלש את אותו רגע עשרות פעמים, נגיע לעוצמה של אושר שהלב לא יכול להכיל! עכשיו ניקח את כל התענוגות שיש בעולם, כל החתונות, כל המאכלים, הכל הכל הכל, ועוד נוסף לזה את התענוג העילאי שהיה לרבי עקיבא איגר כשה' האייר את עינו בדברי הרשב"א, את כל הנאות העולם הזה של כל מיליארדי האנשים, ואפילו הנאות נשימת האויר של כולם עדיין לא נגיע לתענוג של "שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא"! ו"קורת רוח" פירושה הנאה של "ריח" בלבד! זוהי "שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא". ננסה, אפוא, לתאר לעצמנו מה הם "חיי העולם הבא" בעצמם, עליהם מבקשים אנו שנוכה להם!

המשך מעמוד קודם

אך להסתכל על החטא של אדם הראשון האם עד כמה גדול העונש של החוטא או עד כמה יש שכר טוב למי שמקיים מצוות שמרובה מידה טובה.

ונקדים לאחר השואה יצא הגאון רבי אליעזר סילבר זצ"ל לאירופה כדי לעזור ליהודים לחזור לעצמם, הוא הגיע לאחד המחנות הקים שם בית כנסת ותלה מודעות שבליל שבת יתקיים קבלת שבת הרבה יהודים הגיעו לקבלת שבת אך היו גם שלא הגיעו, רבי אליעזר לא התייאש, והוא גם חיפש להביא את אלו שלא הגיעו מעצמם. בדרך הוא פגש יהודי, והציע לו אולי תצטרף אלינו לתפילת קבלת שבת, השיב היהודי, אני בחיים לא יצטרף עמך, אני עם הדתיים יותר לא מצטרף, למה שאל רבי אליעזר. השיב היהודי, כאשר הייתי במחנות היה יהודי שהצליח להבריח זוג תפילין, בכל בוקר היה משכיר את התפילין לפי דקות, תמורת פרוסת לחם וכדו בכל יום עמד תור גדול של יהודים שפרסו מלחמם כדי להניח תפילין, יהודים רבים שלא היה להם לתת מאומה, התחננו לפניו על נפשם שיתן להם להניח תפילין לרגע קט, אך הוא התאכזר עליהם וסירב ראיתי אז שכל הדת היא עסק שמיועד להכניס רווחים, החלטתי אז לעזוב את הדת. השיב לו רבי אליעזר על אתר, למה הסתכלת על אכזריותו וקשי עורפו של האיש הבודד רע הלב, הרי יותר ראוי להתפעל מגדלות נפשם של המוני היהודים, שחסכו מפת לחמם למען קיום מצוה. נכנסו הדברים בלבו של האיש ושם בתשובה שלימה. (ווי העמודים וחשוקים כו עמ' צה)

ר"ע משחק או מבכה

וכן מצינו בגמ' בקידושין (פא:): דתניא (במדבר ל-יג) אישה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בניזר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה בעלה והיתה שותה יין ומטמאה למתים רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בני אמר ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה וכמה שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית מי שנתכוין לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה ולא ידע ואשם ונשא עונו מי שנתכוין לאכול חלב ועלה בידו חלב על אחת כמה וכמה איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו על דבר זה ידוע כל הדווים:

כשכולם בנו על החורבן ר"ע משחק

וצ"ב שכאן מבואר שר"ע רואה דברים הרעים ומזדעזע מהם עד כדי כך שהוא בוכה ואילו בגמ' בסוף מכות (כד.) כתוב וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים אמרו לו הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים וישבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א-נא) והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב (ישעיה ח-ב) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיה וכו' מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב (מזכיה ג-יב) לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב (זכריה ח-ד) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתקיימת נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו: ר"ע רואה את אחד הדברים הכי מחרידים שמבית המקדש המוקדש והמכובד שכתוב בו (במדבר א-נא) והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו הוא מצחק ולא אומר כמה חמור עונשה של עברה: שה' מוכן להפסיד את ביתו העיקר להענישם על אחת כמה וכמה בעוה"ב שדינו יותר חמור כמבואר ביבמות (קה:): בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא (שמי שמפרש לרעה תמיד אמור לראות כל דבר לרע)

כשספר תורה שרוי בצער ר"ע משחק

וכן ראינו בגמ' בסנהדרין (קא.) כשהלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן כמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חם ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום חיסרת מן התורה כולה אמר לו לימדתנו רבינו (קהלת ז-כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

לעבודת ה' צריכים את שתי ההסתכלויות

אלא אפשר לבאר ששני ההסתכלויות הללו נכונות שיש את הצד שכל מצוה יש בה את גדול רחמי ה' וכל יהודי למרות שחטא ישראל הוא אבל אם הוא ילך עם זה תמיד לא יצא ממנו כלום כי לעולם לא יתקדם יותר וכמו המעשה הידוע בר' אלהן וסרמן שהלך לבית הכנסת אחד והצליח לעזור שם את האנשים לתרום לטובת ישיבתו אך "גבאי בית הכנסת" שהיתה עיניו צרות בהצלחתו של ר' אלהן לעזור את הלבבות מיד לאחר שר"א סיים את דרשתו דיבר שכל דבריו של ר"א נמוגים אבל כבר בדולר אחד אפשר לזכות בכל החוקת התורה בסופו של יום ר"א יצא עם הרבה דולר אחד שאפשר לקנות בו את הכל אבל להחזיק את הישיבה הוא לא יכל (ר"א בטוב ליבו לא הקפיד עליו ואמר שהכל שחשב שהוא ישמח לעזור לו ללמוד תורה והוא הפסיד שכנראה אין לו זכות) אבל צריך את שניהם וכמו שאמרנו (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאין אוהב שונא ועשה מיראה שאם באת לבעוט אל תבעוט דהינו

וכן בחור סיים מסכת קידושין המשגיח ר' מאיר חדש זצ"ל אמר לו או אתה מספר לי שסיימת קידושין כמה זה נפלא ומצד שני אבל מה עם כל הש"ס ושוב אתה מספר לי שסיימת קידושין כמה זה נפלא ומצד שני אבל מה עם כל הש"ס שמאל דוחה וימין מקרבת המשגיח אמר חשבון נפש הגילים לעשות קודם החסרונות ואח"כ המעלות לך תעשה הפוך קודם תאמר מה התקדמת ואח"כ תחשוב מה לא התקדמת (שמעתי את הסיפור ממו"ר הרב יעקב בנבנשתי שליט"א)

ועוד המשילו משל לאחד שאומר ששיר פלוני שקול אצלו כנגד מאתים חיבורים בקבלה ופרקי תהילים אלו שקולים כנגד כל התורה וכו"ב על זה הדרך עוד מצות ופעולות קטנות ששקול כנגד הכל כשיבוא לעולם האמת הוא יקבל גן עדן קטן וכשישאל וזה כולי האי ותו לא מידי הרי עשיתי דברים שהם שקולים כנגד כל התורה, יענו לו שגם גן עדן זה שקול כנגד כל הגן עדן...

כדי לא להגיע למצב זה צריך מצד אחד לראות את גדלות כל מצווה וחשיבותה ומצד שני את גדול התביעה שה' תובע מהאדם

ולכן ר"ע שראה שהם עומדים להתייאש כמו שיש שרצו שלא ליהנות כלל אמר להם את הצד החיובי שבדבר ועל זה אמרו בהאי לישנא עקיבא נחמתנו שכמו על מת נחמה לא מסירה את הכאב אל מעמידה אותו במימד הנכון

הרב חיים בן המו שליט"א

פרשת בראשית / מהות האדם כח הבחירה

אחת התכונות הבסיסיות המאפיינות את המין האנושי והופכות אותו לנזר הבריאה, והיא מיסודות האמונה, היא "הבחירה החופשית" שבאמצעותה מסוגל האדם לבחור את דרכו בחיים ולהחליט על צעדיו בהתאם לכושר שיפוטו.

תכונה זו נגזרת משילוב הכוחות שממם נברא האדם, כפי שכתוב בפרשתנו (ב-ז) "ויצר ה' אלוקים את האדם מן האדמה ויפה באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". רש"י: עשאו מן התחתונים ומן העליונים, גוף מן התחתונים, ונשמה מן העליונים, כוחות מנוגדים אלו מתגוששים כל העת כך שהאדם יכול להפתיע, וכל תחזית ביחס להתנהגותו לעתים מתבדית ועל כך אמרו חז"ל "אל תאמין בעצמך..."

יסוד זה מובהר בלשונו החדה של הרמב"ם בהלכות תשובה (ה-א) וז"ל: "רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה הרשות בידו... ובהלכה ב' כותב הרמב"ם: "אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טיפשי אומות העולם ורוב גולמי בני", שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו, או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות... ובהלכה ג' מסיים הרמב"ם "ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצווה".

עובדה זו מייחדת את האדם מכל הנבראים, ומקנה לו חשיבות מעל כל הנבראים בשל העובדה שהוא אחראי למעשיו לטוב ולמוטב, בשונה משאר בעלי החיים הפועלים תחת הדפים ואילווצים שאינם בשליטתם, ולכן בדרך כלל בעלי החיים אינם חורגים ממסגרת הטבעיים הטבועים בהם, כך שלא נמצא נמלה עצלנית, או חתול שאינו צנוע, או נשר שאינו קל וכו' זאת מפני שהם פועלים על פי הכוחות הקבועים שניתנו להם, לכן כותב המוהר"ל שהבהמה קרויה בהמה מפני שהיא מורה על תכונותיה הקבועות בה, בה – מה וכדברי חז"ל (ב"ק סה): "שור בן יומו קרוי שור", כלומר כבר בהיותו בן יום יש בו את התכונות של השור הבוגר.

שונה הוא האדם, שהוא נקרא "עולם קטן" מפני שהוא כולל בתוכו את כל הכוחות כולם, כפי שמבאר המלבי"ם ברמזו על הפסוק (ח-י) "כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובהמה" שהאדם כולל בתוכו את כל הכוחות, את זריזות הנמלה, וגבורת האריה, צניעות החתול, ועוזות הנמר, וכו', תכונות אלו אמורים להיות הכלים בהם ישתמש האדם כמנוף לעלייה בהתמודדות היומיומית מול כוחות הרע, "ולפום צערא אנרא", ובאותם כוחות יכול האדם לעלות ולהעלות אתו את כל העולם, ובאותה המידה יכול חלילה להידרדר ולדרדר אתו את כל הבריאה, לכן תהליך התפתחותו של האדם בשונה מבעלי החיים הוא הדרגתי, ובקצב מאוד איטי, וזאת דווקא בשל הניגודים הקיימים בו, ובשל חשיבות מעשיו והשפעתם על כל היקום כולו.

הראשון שלא עמד בניסיון וגרם לירידה תלולה לו ולעולם היה אדם הראשון, באוכלו מעץ הדעת, וגרם לגזרת המוות לו ולאנושות כולה, כי האדם הינו בחיר כל הנבראים הוא התכלית והמטרה בעולם, ובהעדר האדם אין כל הצדקה לקיום העולם, כפי שראינו בדור המבול שבמעשיהם גרמו לכך שהקב"ה אמר (בראשית ו-ז) "ויאמר ה' אמהה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה עד רמש, ועד עוף השמים" והנה לכאורה אם אדם חטא בהמה במה חטאה? אלא כאמור, זכות קיום כל הבריאה מונח על כתפיו של האדם, ומכאן האחריות רבת המשקל על כל מעשה ומעשה שהאדם עושה ועל ההשלכות על כל העולמות.

כל אחד יכול

הריטב"א בפירושו להגדה של פסח על הפסוק (יהושע כד-ד) "ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו" כותב: ודע, כי לכן יצא עשו הרשע תאום עם יעקב, כדי שיבינו כל העולם שצדקת יעקב לא באה לו במערכת המזל, ולא בטבע אב ואם, ולא מכוח אחר, שהרי בבטן אחד נולדו יעקב ועשו, ובאותו המזל, ואצל אותם הורים, ובאותו חינוך, ועם זאת יעקב איש תם יושב אוהלים, צדיק, בחיר האבות, לעומתו עשו רשע, איש יודע ציד איש שדה.

נמצא שלא יוכל האדם להסתתר מאחרי טענות גדלתי במשפחה.... אצל הורים.... בשכונה.... נולדתי במזל.... ואם יטען כך, נשלח אותו לאברהם שגדל בבית תרח, ויצא אברהם, ליצחק, שגדל בחברת ישמעאל, ויצא יצחק, ליעקב שגדל עם עשו, ובמחיצת לבן, ונשאר יעקב.

עד היכן מגיע כוח הבחירה? כותב האור חיים הק' (בראשית לז-כא) "וישמע ראובן ויצא להו מידים" לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, מה שאין כן חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא שכתוב "ויצא להו מידים" פירוש מיד האדם הבחירי, מדבריו עולה שהכוח שניתן לאדם כבעל בחירה הוא כמעט בלתי מוגבל.

את הסוד הזה גילה הקב"ה בערש הבריאה לאדם הראשון כמובא (במדרש קהלת ז-יג) "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו, ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, הן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי.

הכלי יקר שואל למה בבריאת האדם לא נאמר כי טוב כפי שנאמר בכל מעשה בראשית? ומתריץ, כל הבריאה נבראה בשלמותה, מה שא"כ האדם כדי להגיע לשלמות עליו לעמול ולבחור בטוב, וכל זמן שלא ראינו את התוצאה אין כאן כי טוב.

מספרים על קבוצת מטפסי הרים מקצועית שעשו את דרכם לאחור התארגנות ממושכת לעבר הר האוורסט, תלאות רבות עברו עליהם, עייפים חבולים ופצועים הגיעו כעבור זמן רב סמוך לפסגה, מאמץ נוסף הביא אותם אל פסגת האוורסט כאשר הם מניפים דגל בהתרגשות רבה, והנה תוך כדי התלהבות הם רואים ילד רוכב על חמור לא האמינו למראה עיניהם, איך הגיע לכאן? ואיך הוא לא מתרגש? הם שואלים אותו איך הגעתה לכאן? הוא עונה באדישות אתם הגעתם לכאן אבל אני נולדתי כאן, בסיכום אלו שטיפסו אל ההר, וזה שנולד בהר נמצאים באותו המקום ובאותו גובה אבל מי מרגיש גבוה יותר, מי כבש את ההר? ... נקודת הבחירה נעה כל העת תפקידנו לכבוש יעד אחר יעד והבא לטהר מסייען אותו, ה' יזכנו אמן.

לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן
לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן
לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר של דרשו לחץ כאן